

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อการดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษา หมู่บ้านห้วยต้นตุ่ม ตำบลห้วยลาน อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยาครั้งนี้เป็นการศึกษาโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งเป็นการศึกษาปรากฏการณ์สังคมจากสภาพแวดล้อมตามความเป็นจริงในทุกมิติ เพื่อพิจารณาความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์กับสภาพแวดล้อมนั้นและใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูลแบบการตีความสร้างข้อสรุปเป็นหลัก (สุภางค์ จันทวานิช, 2540, น. 2) ใช้วิธีการสัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์อย่างมีโครงสร้าง (Structure Interview) และ วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview)

ผู้ศึกษาขอเสนอขั้นตอนของการศึกษาดังนี้

1. ประชากรที่ใช้ในการศึกษา
2. เทคนิคที่ใช้ในการเก็บข้อมูล
3. ขั้นตอนในการเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การวิเคราะห์ข้อมูล
5. การนำเสนอข้อมูล

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา

ในการศึกษครั้งนี้ผู้ศึกษากำหนดกลุ่มประชากรด้วยวิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เป็นการกำหนดคุณลักษณะของประชากรที่ต้องการศึกษาในครั้งนี้ โดยศึกษาเฉพาะสมาชิกที่เป็นกรรมการกลุ่ม หรือ แกนนำกลุ่ม / ประธานกลุ่มของหมู่บ้าน ห้วยต้นตุ่ม ตำบลห้วยลาน อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา ทั้งหมด 5 กลุ่ม จำนวน 103 คน เท่านั้น ได้แก่

1. กรรมการกลุ่มแม่บ้านหมู่บ้านห้วยต้นตุ่ม แบ่งออกเป็น 5 หมู่ หมู่ละ 10 คน จำนวน 50 คน
2. กรรมการกลุ่มเกษตรกรทำไร่ห้วยลาน หมู่ 4 จำนวน 9 คน
3. กรรมการกลุ่มลงนันทูและกลุ่มประดิษฐ์ดอกไม้ด้วยกระดาษ หมู่ 6 จำนวน 19 คน
4. กรรมการกลุ่มประดิษฐ์ดอกไม้ผ้าใยบัวและกระดาษญี่ปุ่น หมู่ 9 จำนวน 11 คน
5. กรรมการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต หมู่ 13 จำนวน 14 คน

เทคนิคที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

สำหรับเทคนิคในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาค้างนี้ ผู้ศึกษาใช้เทคนิคและวิธีการรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. การสังเกต (Observation) ซึ่งส่วนใหญ่จะใช้ควบคู่กับการพูดคุยซักถามอย่างไม่เป็นทางการ (Informal interview) เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับคนในชุมชนและเก็บรายละเอียดข้อมูลอีกทั้งยังเป็นการตรวจสอบข้อมูลที่สามารถมองเห็นได้ไปด้วยพร้อม ๆ กัน

การสังเกต หมายถึง การเฝ้าดู หรือศึกษาเหตุการณ์หรือเรื่องราวโดยละเอียด ดังนั้น การสังเกตในการวิจัยเชิงคุณภาพ จะเป็นการสังเกตอย่างมีระบบในสภาพธรรมชาติของพื้นที่ศึกษา เพื่อดู ฟังและรับรู้สภาพการณ์ในพื้นที่ เป็นวิธีการเก็บข้อมูลโดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม เป็นการสังเกตที่ไม่ติดกรอบเกณฑ์ และการสังเกตจะเป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้เกิดการเรียนรู้จากความสามารถในการดู เก็บ จดจำ นำมาเขียน อ่าน ทำบันทึกแล้วนำมาเรียบเรียงเขียนสะท้อนประสบการณ์ที่ได้จากพื้นที่การศึกษา (นิศา ชูโต, 2545, น. 136-137)

2. การสัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structure Interview) เป็นการให้เครื่องมือช่วยในการสัมภาษณ์ เพื่อใช้เป็นแนวคำถาม (Guideline) ให้การสนทนาสามารถดำเนินไปได้อย่างราบรื่นและเป็นการช่วยให้ผู้ศึกษาสามารถเก็บประเด็นต่าง ๆ ได้ครบถ้วน

3. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) ผู้ศึกษาได้ใช้เทคนิคนี้กับบุคคลที่เป็นผู้รู้ (Key informants) ในเรื่องที่ทำการศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study) และ การหาข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของหมู่บ้านห้วยต้นดุ่ม วัดบุญชุม ศาลเจ้าพ่ออัมพร และโรงเรียนชุมชนบ้านห้วยลานอีกด้วย ซึ่งในระหว่างการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกนั้นผู้ศึกษาได้ขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลบันทึกเทป (Tape Recorded) เพื่อช่วยในการเก็บรายละเอียดทั้งหมดและประหยัดเวลาในการบันทึกด้วยการจดเพียงอย่างเดียว

การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก คือ การสัมภาษณ์ที่ผู้สัมภาษณ์มีจุดสนใจอยู่แล้ว จึงพยายามหันความสนใจของผู้ถูกสัมภาษณ์ให้เข้าสู่จุดที่สนใจ ทั้งนี้เพราะในบางครั้งผู้สัมภาษณ์อาจจะไม่ต้องการทราบเหตุผลหรือข้อเท็จจริงในเรื่องหนึ่งเรื่องใดทุกขั้นตอน เพราะอยู่นอกเหนือจากขอบเขตการวิจัยในขณะนั้น จึงเลือกสัมภาษณ์เฉพาะที่ตนต้องการเท่านั้น (สุภางค์ จันทวานิช, 2531 อ้างถึงใน ณรงค์ มาศสุวรรณ, 2547, น. 39)

ขั้นตอนในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ผู้ศึกษามีขั้นตอน ดังนี้

1. การเลือกพื้นที่ศึกษา

ผู้ศึกษาได้เลือก หมู่บ้านห้วยต้นดุ่ม ตำบลห้วยลาน อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา ซึ่งแบ่งการปกครองออกเป็น 5 หมู่ ได้แก่

- หมู่ 4 บ้านห้วยต้นดุ่มเหนือ
- หมู่ 6 บ้านห้วยต้นดุ่มใต้
- หมู่ 9 บ้านห้วยต้นดุ่มน้ำชา
- หมู่ 13 บ้านห้วยต้นดุ่มกลาง
- หมู่ 15 บ้านห้วยต้นดุ่มทรายทอง

เนื่องจากผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาจากผลการวิจัยเรื่อง การจัดทำกรอบตัวชี้วัดทุนทางสังคมไทยของ ชวินทร์ ลีนะบรรจง และคณะ (2547, น. 64) ซึ่งพบว่า ค่าเฉลี่ยของทุนทางสังคมที่จำแนกตามภูมิภาคต่าง ๆ นั้น ผลการศึกษาที่ได้ คือ ภาคที่มีระดับทุนทางสังคมมากที่สุดได้แก่ภาคเหนือ คิดเป็น ร้อยละ 7.263 และพะเยาก็เป็นหนึ่งในจังหวัดทางภาคเหนือ อีกทั้งพื้นที่ในการศึกษาการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อการดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียงครั้งนี้ ผู้ศึกษายังได้กำหนดเกณฑ์ในการเลือกพื้นที่ในการศึกษาเพื่อให้สามารถตอบโจทย์คำถามและให้ตรงตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาที่กำหนดไว้ คือ

1. เป็นพื้นที่ที่มีการรวมกลุ่มกันเพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งในชุมชนและก่อให้เกิดการพัฒนาทุนทางสังคมเดิมที่มีอยู่ให้เข้มแข็งและสามารถสร้างทุนทางสังคมเพิ่มขึ้นได้อีกในอนาคต อาทิเช่น กลุ่มแม่บ้าน หรือ กลุ่มอาชีพ เป็นต้น

2. เป็นพื้นที่ซึ่งมีผู้ที่สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับหมู่บ้านที่สำคัญและสามารถให้ความร่วมมือในการศึกษาครั้งนี้

นอกจากนั้นแล้วผู้ศึกษายังเป็นคนในพื้นที่การศึกษา นั่นคือ ผู้ศึกษามีภูมิลำเนาเดิมที่จังหวัดพะเยา และ สำหรับหมู่บ้านห้วยต้นดุ่ม ตำบลห้วยลาน อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา ก็เป็นภูมิลำเนาเดิมของมารดาผู้ศึกษา อีกทั้งผู้ศึกษาก็มีญาติอาศัยอยู่ในพื้นที่การศึกษานี้ด้วย แม้ว่าผู้ศึกษาจะมีได้เติบโตที่หมู่บ้านห้วยต้นดุ่ม ตำบลห้วยลาน อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา แต่ผู้ศึกษาก็มีโอกาสเข้าไปในพื้นที่การศึกษาย่อยครั้งในสมัยเด็ก ๆ จึงทำให้ผู้ศึกษารู้จักและคุ้นเคยกับพื้นที่ศึกษา กรอบกับชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่การศึกษารู้จักครอบครัวของผู้ศึกษาและจำผู้ศึกษาได้ สำหรับผู้ศึกษาก็มีความรู้จักคุ้นเคยและจดจำชาวบ้านในพื้นที่การศึกษางานคนได้ ทำให้การ

เข้าไปทำการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาได้รับความช่วยเหลือ และความร่วมมือเป็นอย่างดีในการให้ข้อมูลจากกลุ่มประชากรเป้าหมายและความร่วมมือจากชาวบ้านภายในพื้นที่การศึกษาในการให้คำแนะนำต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์สำหรับการศึกษาครั้งนี้

2. การรวบรวมข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับพื้นที่การศึกษา

ผู้ศึกษาได้ลงพื้นที่การศึกษา เพื่อทำการรวบรวมข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับหมู่บ้านห้วยต้นดุ่ม โดยเริ่มต้นจาก ข้อมูลขององค์การบริหารส่วนตำบลห้วยลาน ผู้ศึกษาได้เข้าไปสอบถามกับเจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลห้วยลานถึงผู้รับผิดชอบข้อมูลพื้นฐานของตำบลห้วยลาน และเจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลห้วยลานได้แนะนำให้เข้าพบกับปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยลาน เมื่อพบกับปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยลาน ผู้ศึกษาได้แนะนำตัว และได้แสดงบัตรนักศึกษาให้ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยลานดู พร้อมทั้งบอกวัตถุประสงค์ของการเข้าพบเพื่อขอความอนุเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับหมู่บ้านห้วยต้นดุ่มจากเอกสาร “ปัญหาความต้องการของชุมชนเพื่อประกอบการจัดทำแผนพัฒนาสามปี (พ.ศ. 2549-2551) ตามยุทธศาสตร์การพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบลห้วยลาน” สำหรับใช้อ้างอิงในวิทยานิพนธ์

3. เข้าพื้นที่หมู่บ้านห้วยต้นดุ่มเพื่อเข้าพบบุคคลที่รู้จัก

ก่อนที่จะเข้าไปศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อการดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียงภายในหมู่บ้านห้วยต้นดุ่มนั้น ผู้ศึกษามีความรู้จักและคุ้นเคยกับหมู่บ้านห้วยต้นดุ่มอยู่ก่อนแล้ว อีกทั้งผู้ศึกษามีญาติซึ่งอาศัยอยู่ภายในหมู่บ้านห้วยต้นดุ่มด้วย ดังนั้นการเข้าพื้นที่ของผู้ศึกษาจึงเข้าไปได้ด้วยการให้ความช่วยเหลือจาก นางธ บัวชุม (คุณป้าของผู้ศึกษา) เป็น ผู้แนะนำกลุ่มเป้าหมายในการศึกษาให้ผู้ศึกษารู้จัก

4. การเข้าพบเพื่อทำการแนะนำตัวกับกลุ่มประชากรในการศึกษา

ผู้ศึกษาได้เข้าพบกับประธานกลุ่มเกษตรกรทำไร่ห้วยลาน หมู่ 4 ที่บ้าน และ สมาชิกกลุ่มประดิษฐ์ดอกไม้ด้วยกระดาษ หมู่ 6 ที่วัดบุญชุม เมื่อวันที่ 27 เดือนมิถุนายน 2548 โดยการแนะนำของนางธ บัวชุม ซึ่งการพบปะครั้งแรกนี้ผู้ศึกษาได้ชี้แจงในประเด็น ดังต่อไปนี้

1. เหตุผลของการเข้ามาในพื้นที่ ซึ่งก็คือ การเก็บข้อมูลเพื่อใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ของคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

2. เหตุผลของการเข้าพบ ซึ่งก็คือ ผู้ศึกษาต้องการจะทำการศึกษาการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อการดำรงชีวิตด้วยวิถีเศรษฐกิจพอเพียง โดยศึกษาจากการรวมกลุ่มต่าง ๆ ที่มีอยู่ในหมู่บ้านห้วยต้นดุ่มเป็นกลุ่มประชากรในการศึกษาครั้งนี้

3. ชี้แจงขั้นตอนของการศึกษาอย่างละเอียด ซึ่งได้แก่

- การรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของหมู่บ้านจากองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยลาน

- การศึกษาประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านห้วยต้นดุ่ม, วัดบุญชุม, โรงเรียนชุมชนบ้านห้วยลาน และขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อดั้งเดิมของหมู่บ้าน (ศาลเจ้าพ่ออัมพร) จากการสอบถามผู้เฒ่าในหมู่บ้าน
- ประวัติการก่อตั้งกลุ่มและข้อมูลที่สำคัญอื่น ๆ ของกลุ่มต่าง ๆ จำนวน 5 กลุ่ม ดังที่ได้กำหนดไว้
- การพบปะพูดคุย สัมภาษณ์กับสมาชิกที่เป็นกรรมการของกลุ่มต่าง ๆ โดยใช้แบบสัมภาษณ์อย่างมีโครงสร้างเป็นเครื่องมือช่วยในการเก็บข้อมูล
- นำข้อมูลที่ได้มาประมวลเพื่อทำการวิเคราะห์ผลต่อไป

5. การสัมภาษณ์ด้วยแบบสัมภาษณ์อย่างมีโครงสร้างและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก
เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์ผล

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้ศึกษาทำการรวบรวมข้อมูลที่ได้จากทุกแหล่งและข้อมูลที่ได้จากถอดเทปการสัมภาษณ์ออกมาเพื่อนำมาประมวลผลในสิ่งที่ได้เรียนรู้มาและนำไปใช้เป็นข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์ผล ซึ่งการวิเคราะห์ผลการศึกษาผู้ศึกษาใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่ออธิบายความหมายในประเด็นสำคัญ ๆ

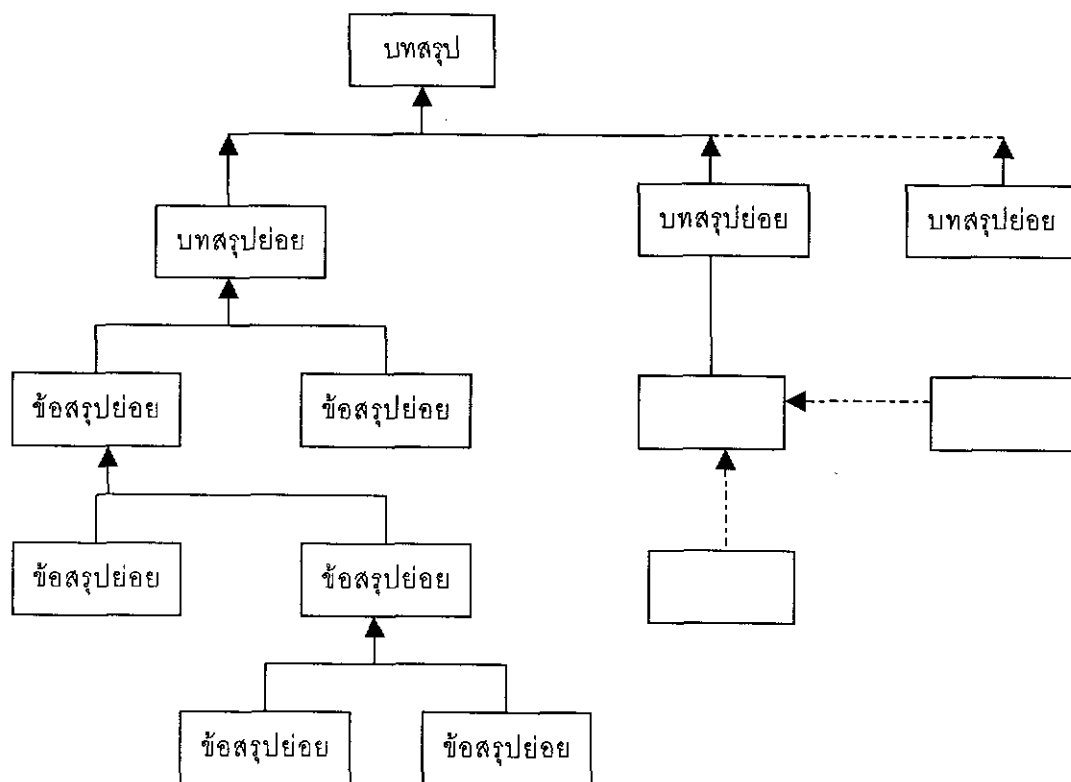
การนำเสนอข้อมูล

สำหรับการนำเสนอข้อมูล ผู้ศึกษาจะใช้รูปแบบของการนำเสนอโดยการพรรณนาโวหาร (Descriptive) และ การสร้างบทสรุปด้วยแผนภูมิที่ ประกอบการบรรยาย

การสร้างบทสรุป คือ การนำข้อสรุปย่อยที่ทำไว้มารวมหรือปะติดปะต่อเข้าด้วยกันให้เป็นชุดของคำอธิบายที่ได้เรื่องราวและเข้าใจได้ เมื่อเขียนข้อความเหล่านี้ขึ้นแล้ว ข้อความนี้ก็จะ เป็นข้อค้นพบและเป็นข้อสรุปของการวิจัย (สุภางค์ จันทวานิช, 2540, น. 52)

แผนภูมิที่ 3.1

ขั้นตอนการทำข้อสรุปย่อยเป็นบทสรุปย่อยและบทสรุป

ที่มา: สุภางค์ จันทวานิช, 2540, น. 53